

Православні Церкви України самі (не держава) мають вирішувати як питання характеру своїх взаємовідносин, свого протистояння, так і питання об'єднання. Втручання держави в цей процес є незрозумілим і протизаконним. Ця держава чомусь не налаштована на об'єднання в Україні католиків, які мають три різновиди, баптистів, яких є до п'яти течій, мусульман, які мають вже шість своїх управлінь, іудеїв, сім течій яких нині у нас існує, а береться не із законними підставами за православних. Якщо держава в перспективі прагне зробити цю конфесію домінуючою, то така орієнтація утопічна не тільки із-за великої конфесійної розпорошеності України, а й із-за того, що православ'я загалом з точки зору історичної перспективи із-за його консерватизму не є успішною конфесією. Воно збереглося як домінуюча церква в історично відсталому регіоні світу. До того ж, визнаємо це, воно мало що додає до того національного відродження, якого так потребує Україна. Нашим кредо має бути світськість держави, повна відокремленість від неї всіх церковних інституцій. Відтак і в Конституції і в Законі про свободу совісті варто замінити принцип «відокремлення церкви **ВІД** держави» на принцип «відокремлення церкви **І** держави».

Едуард Андрющенко,

*студент 5 курсу історичного факультету
Запорізького національного університету*

УЧАСТЬ УНА–УНСО В РЕЛІГІЙНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ 90-Х РР. ХХ СТ.

Досліджується роль громадсько-політичної організації УНА–УНСО в релігійних процесах України 90-х рр. ХХ ст. Проаналізовано участь цієї організації в протистоянні різних християнських Церков незалежної України.

Ключові слова: націоналізм, політичний радикалізм, УНА–УНСО, УПЦ КП.

Однією з характерних рис сучасного релігійного життя в Україні є тісний взаємозв'язок релігії з політичними процесами. Політизація релігії та релігієзація політики властиві для періоду становлення незалежної України. Ці тенденції зберігаються і в наш час. Підтримка тієї чи іншої конфесії політичними діячами та державними посадовцями, відкрита чи прихована політична агітація з боку духовенства, втручання держави у церковні справи – це реалії сьогодення.

Одним з найбільших міжконфесійних конфліктів, що зародився в Україні ще на межі 80–90-х рр. ХХ ст., є протистояння, пов'язане з національною самоідентифікацією, – Української православної церкви, яка перебуває в єдності з Російською православною церквою, з одного боку, та відновлених Української греко-католицької церкви, Української автокефальної православної

церкви (УАПЦ), а також фактично новоствореної Української православної церкви Київського патріархату (УПЦ КП) – з іншого. Питання щодо канонічності тієї чи тієї конфесії, доречності її існування на території України, а також щодо належності окремих культових споруд спричинюють протистояння як серед духовенства, так і серед вірян. Не залишаються осторонь і політичні сили – якщо УПЦ підтримують партії, організації й окремі діячі проросійської орієнтації, то УГКЦ, УАПЦ та УПЦ КП мають прибічників серед націонал-демократичних і націоналістичних сил.

У період 1990-х рр. однією з найбільш активних українських націоналістичних організацій, які брали участь у релігійному житті країни, була Українська національна асамблея – Українська народна самооборона (УНА–УНСО). Незважаючи на те, що діяльність цієї організації завжди привертала увагу засобів масової інформації, дійсно об'єктивного, виваженого аналізу історії її існування досі фактично ще не проведено, майже всі матеріали на цю тему написані з позиції «за» чи «проти». Цим зумовлена актуальність дослідження діяльності УНА–УНСО, в т. ч. такої її складової, як участь у релігійному житті. Історична дистанція, що поступово віддаляє нас від часу становлення та активної діяльності організації, дозволяє розглядати її як історичне явище.

У сучасній історіографії посилено вивчається взаємозв'язок релігійних та суспільно-політичних процесів в Україні (напрацювання В. Єленського¹, С. Здіорука², А. Колодного³, М. Горячої⁴, С. Смирнова⁵, О. Кудояр⁶). Натомість на тлі теоретичного осмислення проблеми бракує спеціальних робіт, присвячених місцю конкретних громадсько-політичних організацій та об'єднань в українському релігійному житті. У цьому контексті набуває актуальності спроба з'ясування ролі УНА–УНСО у релігійному середовищі незалежної України. Джерельною основою статті є інтерв'ю автора з активними діячами УНА–УНСО, спогади учасників подій, програмні документи партії.

Українська національна асамблея (УНА) була заснована у 1990 р. на базі Української міжпартійної асамблеї (УМА). Очолив її колишній політ'язень Юрій Шухевич. З самого початку існування УНА програма партії ґрунтувалася на ідеології українського націоналізму, хоча у 1993–1997 рр. мав місце певний відхід від суто націоналістичних ідей та прийняття елементів багатьох інших радикальних вчень. Під час серпневого путчу 1991 р. УНА створила власну воєнізовану структуру – Українську народну самооборону (УНСО). У 1994 р. УНА отримала реєстрацію та досягла найбільшого політичного успіху за всю історію свого існування: депутатами Верховної Ради були обрані троє членів партії (О. Вітович, Ю. Тима, Я. Ілясевич). Проте відомою в Україні та поза її межами УНА–УНСО стала завдяки масовим акціям, частина яких призводила до масових заворушень і сутичок з правоохоронцями, а також через участь у збройних конфліктах на пострадянському просторі.

УНА–УНСО створювалася як організація християнська (навіть у символіці УНА та УНСО були присутні християнські елементи). Обряд освячення знамен у церкві та інші зовнішні вияви належності до християнства стали для неї традиційними.

Під час протистояння різних християнських Церков в Україні організація займала позицію всебічної підтримки УПЦ КП, УАПЦ та УГКЦ. Однак найбільше серед трьох названих конфесій вона підтримувала саме УПЦ КП. Як зазначає в інтерв'ю один з членів УНА–УНСО В. Мирончук. Автокефальна православна церква вважалася «діаспорною», а Греко-католицька – такою, що не може об'єднати всю Україну⁷. На майбутнє ставилася мета об'єднання цих конфесій у єдину Церкву. «УНА працює над створенням політичних умов, за яких стало б можливим об'єднання православних та греко-католиків в єдиному Патріархаті», – йшлося у передвиборчій програмі УНА⁸.

Серед членів УНА–УНСО існувала також певна частина прибічників неоязичницьких релігійних течій, але вона була невеликою і жодним чином не впливала на програму та діяльність організації. Крім того, окремі керівники УНА–УНСО захоплювались ідеями ісламу та східних релігійно-філософських течій. Час від часу організація робила несподівані гучні заяви (наприклад, в одному з варіантів програми стверджувалося, що «Україна мусить надати притулок Далай Ламі»⁹), однак це було лише елементом епатажного стилю, характерного для командира УНСО у 1991–1997 рр. Дмитра Корчинського (з його діяльністю й пов'язані ідеологічні «хитання» організації).

Як відомо, значних політичних успіхів УНА досягти не вдалося. І все ж у 1990–ті рр. УНСО була однією з найпотужніших воєнізованих організацій України. В її складі налічувалося декілька тисяч членів (у т. ч. колишніх військовослужбовців), які мали відповідну підготовку.

Перші контакти Церкви з УНСО було налагоджено влітку 1992 р. До керівництва організації звернулися представники тієї частини Української православної церкви, яка прагнула автокефалії. Очолював цю частину Церкви колишній Блаженніший митрополит київський і всієї України Філарет. Вищими ієрархами РПЦ його вже було позбавлено сану митрополита, проте з Філаретом лишалося чимало прихильників створення в Україні Автокефальної помісної Церкви. Їм і далі належали резиденція митрополита на вулиці Пушкінській у Києві та столичний Володимирський собор. Проте існувала вірогідність того, що представники УПЦ силою займуть ці приміщення, тому було прийнято рішення звернутися до УНСО за силовою допомогою. 18 червня 1992 р., коли делегація Московської патріархії прибула до вказаних будівель, усередину її не пустили бойовики УНСО.

У ту ж ніч загін УНСО здійснив штурм Києво-Печерської лаври, маючи на меті, підкреслює нині патріарх київський Філарет, утримати монастирський адміністративний корпус № 49, який був його резиденцією як священноархимандрита лаври¹⁰. озброєним бійцям організації вдалося нейтралізувати охорону та захопити згаданий корпус. Проте бойовиків затримав загін міліції, що прибув незабаром, і лавра перейшла повністю до УПЦ. Дмитро Корчинський стверджує, що акція провалилася через нерішучість Філарета, який після штурму мав в'їхати до монастиря і залишитися там, але у вирішальний момент завагався¹¹.

Незабаром після цих подій, 25 червня 1992 р., був зібраний Всеукраїнський православний собор, на якому відбулося об'єднання частини Української

православної церкви (на чолі з Філаретом) та частини Української автокефальної православної церкви в єдину Українську православну церкву Київського патріархату. Починається тісна співпраця УНА–УНСО та новоствореної Церкви.

Влітку 1992 р. декілька сотень бойовиків УНСО брали участь у Придністровському конфлікті, з метою підтримати тамтешнє українське населення та забезпечити перехід бунтівної республіки під контроль України. Планувалося, що українських добровольців переправлять на місце бойових дій під виглядом гуманітарної місії УПЦ КП, але цей план не був до кінця реалізований¹². Під час цієї війни, у придністровському селі Рашків, де розташовувалися казарми УНСО, місцевий відреставрований храм, за рішенням громади та за сприяння організації, передали УПЦ КП. Це була перша церква Київського патріархату в Придністров'ї. Її настоятелем став отець Володимир, доктор філософських наук. Пізніше він очолив новоутворену Придністровську єпархію УПЦ КП¹³.

Надалі УНСО регулярно виступала з силовою підтримкою УПЦ КП. На території центральних та західних областей йшлося передусім про боротьбу за приміщення храмів¹⁴, у східних та південних регіонах – про охорону служб Київського патріархату¹⁵. Наступним після штурму Києво-Печерської лаври резонансним випадком стало захоплення будівлі Вінницького єпархіального управління УПЦ¹⁶.

Спершу подібні дії УНСО хоч і викликали відповідну реакцію правоохоронних органів, однак не мали серйозних юридичних наслідків. Головною причиною цього вважається певна недосконалість державних інституцій в ті часи: молода держава, охоплена великою кількістю внутрішніх та зовнішніх проблем, «не помічала» активізації радикалів¹⁷. Іноді «поблажливе» ставлення державної влади до деяких дій УПЦ КП пояснюють тим, що прихильником цієї Церкви був перший президент України Леонід Кравчук¹⁸. Значне ускладнення відносин держави та Київського патріархату, а також посилення тиску на УНА–УНСО, почалися лише невдовзі після смерті патріарха київського і всієї Руси-України Володимира (Романюка) 14 липня 1995 р.

Священний синод і Вища церковна рада УПЦ КП оголосили, що чин поховання мав відбутися у Києві у вівторок, 18 липня. Синод також повідомив, що Літургія пройде у Свято-Володимирському соборі. Натомість залишалось відкритим питання про місце поховання. Представники УПЦ КП намагалися отримати дозвіл на поховання у Софійському соборі. Однак проти цього виступали науковці, які вважали неприпустимим поховання на території Софійського заповідника, що є історичною пам'яткою і з 1990 р. перебуває під охороною ЮНЕСКО. Влада запропонувала для поховання інше місце – алею Байкового кладовища. Згідно з деякими джерелами, УПЦ доклала неабияких зусиль для прийняття державою рішення про заборону поховання київського патріарха на території Софії Київської¹⁹.

Принциповість питання полягала в тому, що, заборонивши поховання патріарха на території собору, держава, на думку багатьох представників та прихильників Київського патріархату, фактично стверджувала світський статус цієї людини, отже, не визнавала УПЦ КП повноцінною Церквою. Поховальна комісія й Синод УПЦ КП вагалися, остаточне рішення ще не було прийняте.

Нарешті 18 липня, після церемонії прощання у Володимирському соборі, багатотисячна поховальна процесія вирушила Володимирською вулицею до Софійського собору – Синод УПЦ КП вирішив ховати саме там. Шлях до собору було перекрито загонами загону міліції особливого призначення «Беркут». Бійці УНСО, яких нараховувалося близько двох сотень, почали прорив через міліцейські кордони. Перша сутичка сталася на повороті з бульвару Шевченка на вулицю Володимирську, друга – на Софійській площі. Та коли процесія дісталася стін Софії Київської, виявилось, що браму дзвіниці зачинено. 4 години тривало очікування під стінами комплексу, процесія намагалася отримати дозвіл на поховання у різних державних інстанціях (президент на той момент перебував за кордоном, а столичні чиновники не бажали брати на себе відповідальність). Проте за християнським звичаєм необхідно було здійснити поховання до заходу сонця, тому прийняли рішення рити могилу біля брами. Коли могилу було вирито й почалося спускання труни, браму відчинили і з неї стали вибігати чималі сили «Беркуту». За словами деяких свідків тих подій, пролунав наказ від міліцейського начальства: «Натовп бити, унсовців калічити». Поки одна частина людей стримувала наступ міліції, інша засипала могилу. Через деякий час справу було завершено. Кілька десятків членів УНСО затримали та доставили до Шевченківського РВВС Києва, звідки вранці наступного дня їх було звільнено за сприяння депутатів Верховної Ради від УНА. Очевидці стверджують, що затриманих усю ніч били та застосовували інші види фізичних знущань²⁰. Ці події увійшли в новітню історію України під назвою «Чорний вівторок».

Попри те, що ніхто із затриманих членів УНСО й на цей раз не був притягнутий до відповідальності (а слід зазначити, що під час сутички постраждало 40 працівників міліції, 13 з яких госпіталізували), з цього часу держава починає приділяти набагато більше уваги УНА–УНСО та іншим подібним організаціям («Тризуб ім. С. Бандери»). Незабаром Міністерство юстиції зняло УНА як політичну партію з державної реєстрації. Відбуваються обшуки, затримання тощо. Такі заходи з боку міліції та СБУ стали однією з причин зниження активності більшості радикальних націоналістичних організацій України у другій половині 1990-х рр.

У цей період УНА–УНСО продовжує діяльність, у т. ч. у сфері співпраці з Церквою, проте вже менш активно. Влітку 1999 р. було заплановано велику хресну ходу віруючих Російської православної церкви, яка мала проходити через українські землі. Однак через заяви УНА–УНСО про наміри протидіяти цьому заходу його було проведено в значно менших масштабах, ніж планувалося.

Переживши чергу криз та розколів на початку 2000-х рр., організація сьогодні вже має значно меншу суспільну вагу. Серед пов'язаних з церквою акцій останніх років найбільш помітним був пікет під час візиту Патріарха Московського Кирила до Києва влітку 2009 р.²¹ Найбільш близькою до УНА–УНСО церквою лишається УПЦ КП. На з'їздах партії як почесні гості неодноразово були присутні представники цієї Церкви²². Крім того, організаційним капеланом УНА–УНСО є протоієрей Київського патріархату Сергій Ткачук²³.

Отже, проаналізувавши діяльність УНА–УНСО, можемо констатувати, що ця політична сила брала активну участь у релігійному житті України 90-х рр. XX ст. Вона позиціонувала себе як християнська організація. Та хоч серед її членів було чимало щиро віруючих християн, цілком очевидно, що УНА–УНСО як організація в цілому переймалася не питаннями віри, а релігією як одним з виявів національної самоідентифікації. З усіх українських конфесій найбільшою підтримкою УНА–УНСО користувалася УПЦ КП. УНА так і не стала потужною політичною силою, більш активним було «силове крило» партії – УНСО. Остання виступала структурою вузькофункціональною, тому її взаємодія з Церквою зазвичай обмежувалася фізичною підтримкою ініціатив УПЦ КП – охороною заходів, захопленням церковних об'єктів тощо. При цьому деякі акції УНСО не тільки не відповідали нормам українського законодавства, а й були доволі суперечливими з погляду християнської та загальнолюдської моралі. Проте необхідно наголосити, що їхні опоненти діяли часом не менш радикально. УПЦ неодноразово засуджувала УПЦ КП через контакти з «фашистською та русофобською організацією» УНА–УНСО²⁴, хоч сама підтримувала контакти з подібними організаціями, але вже проросійського (а іноді – відверто антиукраїнського) спрямування.

- 1 Єленський В. Релігія і нація: православ'я та український націоналізм / В. Єленський // Науковий вісник ЧНУ. Філософія. – Чернівці, 2005. – Вип. 242–243.
- 2 Здіорук С. Суспільно-релігійні відносини: викилики України XXI століття / С. Здіорук. – К.: Знання, 2005.
- 3 Колодний А. Національна церква як вияв національної ідентичності: український контекст / А. Колодний // Релігійна свобода: наук. щорічник. – К., 2003. – № 6.
- 4 Горяча М. С. Роль релігійного фактора в політичному житті України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні науки» / Горяча Марія Степанівна; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2002.
- 5 Смирнов С. А. Православ'я в контексті сучасних соціально-політичних процесів в Україні (90-ті роки): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: 23.00.02 «Політичні науки» / Смирнов Сергій Анатолійович; НАН України; Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень. – К., 2000.
- 6 Кудояр О. М. Релігія та її місце в політичній системі незалежної України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Кудояр Олександра Михайлівна; Донецький держ. ін-т штучного інтелекту. — Донецьк, 2003.
- 7 Інтерв'ю Е. Андрищенко з В. Мирончуком. 04.07.2010 р.
- 8 Передвиборча програма партії Українська Національна асамблея (УНА) // Віче. – 1998. – № 2. – С. 22–27.
- 9 Програма УНА [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.una-unso.org/av/mainview.asp?TT_id=3&TX_id=27.
- 10 «Мені стало зрозуміло, що питання про автокефалію піде в небуття». Інтерв'ю з Патріархом Філаретом [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.religion.in.ua/main/interview/4210-meni-stalo-zrozumilo-shho-pitannya-pro-avtokefaliyu-pide-v-nebuttya.html>.
- 11 Корчинський Д. Війна у натовпі / Д. Корчинський. – К.: Амадей, 1999. – С. 104.

- 12 Чечило В. На задворках Совдепии [Електрон. ресурс] / В. Чечило. – Режим доступу: <http://lib.ru/MEMUARY/CHETCHILO/zadworki.txt>.
- 13 Стислий курс історії УНА–УНСО [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unaunso.org/articlePrint.php?id=1&subid=1&artid=32&lang=ukr>.
- 14 Охота на ведьм // Независимость. – 1992. – 26 сентября. – С. 3.
- 15 Інтерв'ю Е. Андриюченка з І. Скрипником. 06.07.2010 р.
- 16 Новый тайм игры на нервах: в матче УНСО – винницкая милиция ничья. Пострадавших нет // Киевские ведомости. – 1993. – 25 марта. – С. 4.
- 17 Інтерв'ю Е. Андриюченка з Д. Корчинським. 24.08.2010 р.
- 18 История «филаретовского» раскола [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zavet.ru/news/news-s010314-1.htm>.
- 19 «Беркут» проти вірян: 15-річчя бійні [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://news.tochka.net/ua/48918-berkut-protiv-veruyushchikh-15-letie-boyni>.
- 20 Інтерв'ю Е. Андриюченка з Н. Чангулі. 09.07.2010 р.
- 21 В Киеве националисты из УНА–УНСО решили сорвать визит Патриарха Кирилла на Украину [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsru.com/religy/01jul2010/unso.html>.
- 22 Ювілейний з'їзд УНА–УНСО [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.poryad.com/?p=2972>.
- 23 «Бандеровец в рясе» угрожает Патриарху Кириллу [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://news.km.ru/banderovecz_v_ryase_ugrozhaet_pa.
- 24 В ожидании украинского Дудаева (УНА–УНСО как структура «УПЦ Киевского патриархата») [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoslavie.ru/analit/sobytia/unauunso.htm>.

SUMMARY

Eduard Andriushchenko

PARTICIPATION OF THE UNA–UNSO IN RELIGIOUS LIFE OF UKRAINE
IN 90S YEARS OF XXTH CENTURY

This article is devoted to the role of socio-political organization UNA–UNSO in religious life of Ukraine in nine decade of XX century. The participation of this organization in opposition of different Christian churches in independent Ukraine is analyzed.

Key words: nationalism, political radicalism, UNA–UNSO, UOC KP.

Юрій Борейко,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри філософії та релігієзнавства
Волинського національного університету
імені Лесі Українки*

РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК У СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

З'ясовуються проблеми, пов'язані із взаємодією релігійної та релігієзнавчої освіти в Україні. Встановлено, що впровадження релігієзнавчого компонента в системі